

پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی

سال چهارم، شماره پیاپی ۹، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۴/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۸/۲۷

صص ۷۸-۵۹

بررسی میزان بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان (مورد مطالعه: دانشگاه اصفهان)

هورامان قاضی‌زاده، دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان

مسعود کیانپور، استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه اصفهان*

چکیده

بی‌تفاوتی به معنای فقدان علاقه نسبت به انجام رفتار یا اقدامی است و نیز کناره‌گیری و سهم‌نشدن در مسایل اجتماعی. بی‌تفاوتی اجتماعی دلسردی و بی‌علاقگی به مسائل جامعه، عدم درگیری مدنی به عنوان یک شهروند و بی‌اعتنایی نسبت به موضوع‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را به دنبال دارد. این پژوهش با هدف سنجش میزان بی‌تفاوتی اجتماعی و همچنین، ارتباط بی‌تفاوتی اجتماعی با متغیرهای تحلیل هزینه-پاداش، مسؤلیت‌پذیری اجتماعی و سرمایه اجتماعی انجام پذیرفته است. جامعه آماری پژوهش، دانشجویان دانشگاه اصفهان در سال تحصیلی ۱۳۹۲-۹۳ بوده که تعداد ۳۷۲ نفر از آنها به عنوان نمونه تحقیق با روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی تصادفی انتخاب شدند. نتایج تحقیق حاکی از این است که میانگین بی‌تفاوتی اجتماعی در بین افراد مطالعه شده، از یک مقیاس ۵ درجه‌ای مقدار ۱/۹۳ بوده که بیانگر بی‌تفاوتی اجتماعی در حد پایینی است. بین متغیرهای زمینه‌ای تحقیق شامل سن، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی با بی‌تفاوتی اجتماعی رابطه معنی‌داری پیدا نشد. اما میزان بی‌تفاوتی اجتماعی بر حسب متغیرهای جنسیت و وضعیت تأهل به شکل معناداری متفاوت است، به این شکل که به نظر می‌رسد هنگام وقوع حالت‌های اضطراری مردان بی‌تفاوتی کمتری نسبت به زنان نشان می‌دهند و همچنین بی‌تفاوتی اجتماعی در بین افراد متأهل کمتر از افراد مجرد است. از بین متغیرهای اصلی پژوهش، بین مسؤلیت‌پذیری اجتماعی با بی‌تفاوتی اجتماعی (۰/۶۲-) و نیز سرمایه اجتماعی با بی‌تفاوتی اجتماعی (۰/۳۴-) ارتباطات معنادار و معکوسی برقرار است به این معنا که هر چه بر میزان این متغیرها افزوده شود از شدت بی‌تفاوتی اجتماعی کاسته می‌شود. در خصوص متغیر تحلیل هزینه-پاداش، ارتباط معنادار و مثبتی با بی‌تفاوتی اجتماعی مشاهده شد. در نتیجه‌گیری، یافته‌های پژوهش حاکی از پایین بودن میزان بی‌تفاوتی اجتماعی در این جامعه آماری است که در کوتاه مدت تهدیدی را متوجه جامعه نمی‌کند، اما به معنای غفلت از موضوع و نادیده انگاشتن آن نیست.

واژه‌های کلیدی: بی‌تفاوتی اجتماعی، روان‌شناسی اجتماعی، مسؤلیت‌پذیری اجتماعی، سرمایه اجتماعی.

شرح و بیان مسأله پژوهشی

بی‌تفاوتی اجتماعی^۱ یکی از عناصر نامطلوب فرهنگ مدرن است که با تأکید بیش از حد بر ترجیحات شخصی و منافع فردگرایانه در زندگی شهری معاصر نموده یافته و همچون مانعی در ایجاد و برقراری ارتباطات مثبت اجتماعی و نیز افزایش مشارکت شهروندان در امور اجتماعی قرار گرفته، به تضعیف یا حتی توقف فرایند توسعه ملی منجر می‌شود. جامعه‌شناسان (برای مثال، مسعودنیا، ۱۳۸۰: ۱۵۲) عواملی همچون رشد صنعت و تکنولوژی، توسعه ارتباطات اجتماعی، افزایش افسار گسیخته جمعیت، حرکات وسیع جمعیتی، گسترش فرهنگ شهرنشینی، مجاورت فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌های متفاوت، رشد ارتباطات موزاییکی، عقلایی شدن رفتار انسان، گسترش منطق خشک محاسبه‌گری، فردگرایی، ضعف نهادها و اعتقادات مذهبی، سکولاریسم، و از بین رفتن هویت‌های گروهی و محلی را از جمله عوامل مؤثر بر بروز این پدیده برشمردند و معتقدند جوامع امروزی دوره‌ای از بحران در روابط انسانی را پشت سر می‌گذارند. به نظر ایشان، همان‌طور که مشارکت وسیع شهروندان در قلمروهای مختلف زندگی اجتماعی شرط مهم توسعه اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است، پس عدم مشارکت شهروندان و شیوع بی‌تفاوتی نیز یک عامل قوی در توسعه نیافتگی است (همان).

رسالت جامعه‌شناسی بررسی علمی مسایل و مشکلات اجتماعی و ارائه راه حل برای مرتفع کردن آنهاست. این رسالت در مورد جامعه ایران که اصطلاحاً دوران گذار از سنت به مدرنیته را طی می‌کند و ورود عناصر متنوع فرهنگ مدرن به ایجاد تغییرات بنیادین در ابعاد مادی و غیرمادی فرهنگ آن منجر شده است، از اهمیت بیشتری برخوردار است. دامنه و عمق تغییرات مذکور تا حدی زیاد است که برخی اندیشمندان و جامعه‌شناسان ایرانی از وجود نوعی شرایط آنومیک یا نابسامان اجتماعی در کشور سخن گفته‌اند (چلبی، ۱۳۷۵؛ رفیع‌پور، ۱۳۷۸؛ به نقل از محسنی و صداقتی‌فرد، ۱۳۹۰)؛

یعنی وضعیتی که طبق نظر دورکیم، هنجارهای اجتماعی و دستورالعمل‌های اخلاقی قبلی از کارایی لازم در هدایت کردن رفتار اجتماعی برخوردار نیستند و هنوز با هنجارهای کارآمد جدیدی جایگزین نشده‌اند. طبیعی است که در چنین شرایطی روابط اجتماعی دچار آسیب می‌شوند و بی‌تفاوتی اجتماعی به عنوان یکی از مصادیق آن خودنمایی می‌کند. همان‌طور که محسنی و صداقتی‌فرد بیان می‌کنند بی‌تفاوتی اجتماعی، «بیانگر بی‌احساسی، بدبینی، بی‌میلی و به عبارت بهتر نوعی افسردگی اجتماعی^۲ است» (محسنی و صداقتی‌فرد، ۱۳۹۰: ۲).

اما بی‌تفاوتی اجتماعی با یکی دیگر از مفاهیم مورد توجه جامعه‌شناسان در سال‌های اخیر؛ یعنی سرمایه اجتماعی، ارتباط تنگاتنگی دارد. سرمایه اجتماعی هر جامعه ناشی از وضعیت فرهنگی و اجتماعی موجود در آن جامعه است و یکی از پارامترهای مهم بررسی وضعیت جامعه در خصوص چگونگی ارتباطات اجتماعی، از جمله میزان تعهد انسان‌ها به یکدیگر، یا در نقطه مقابل، میزان بی‌تفاوتی آنها به یکدیگر می‌باشد. به لحاظ نظری، سرمایه اجتماعی بیشتر روی شبکه روابط و اعتماد و مشارکت در اجتماع و همکاری‌های گروهی در قالب انجمن‌ها و تشکیلات مدنی تأکید دارد. سرمایه اجتماعی دستاورد شبکه‌های اجتماعی افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها در برقراری ارتباطات سازنده و مثبت اجتماعی است. وجود این شبکه‌های اغلب غیررسمی به تجهیز و توانمندی سطح گسترده‌ای از تماس‌های اجتماعی - شخصی برای عملکرد بهتر زندگی سیاسی - اجتماعی منجر می‌شود (کلمن، ۱۳۷۷) و از این رو می‌توان با مطالعه آن به کیفیت و چگونگی ارتباطات اجتماعی در جامعه پی برد.

در جامعه‌ای که سرمایه اجتماعی از سطح پایینی برخوردار است، دلسردی و بی‌اعتنایی هر یک از اعضا یا گروه‌های جامعه، بر اثر بیگانگی اجتماعی، احساس عدم اثربخشی، نارضایتی و عدم اعتماد نسبت به دیگران باعث ایجاد شکنندگی در ساختار اجتماعی خواهد شد. همین عوامل

² Social depression

¹ Social apathy

رفته رفته، اعضای شبکه اجتماعی را نسبت به همه فرآیندهای اجتماعی بدبین کرده و دچار بیماری ناامیدی نسبت به آینده و انزوای اجتماعی به دور از هرگونه ارتباط اجتماعی خواهد کرد. بنابراین، بی‌توجهی نسبت به ارتباطات فردی یا گروهی عناصر اجتماعی، عامل فروپاشی هر ساختار یا محیطی خواهد بود که در آن انسان به عنوان یک عامل اثرگذار و دارای قدرت تصمیم‌گیری، به حساب آورده نشود. با توجه به نکات مذکور، سنجش بی‌تفاوتی اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن از جمله میزان سرمایه اجتماعی، اهمیت ویژه ای دارد. در مورد شهر اصفهان این اهمیت دو چندان است. زیرا به عنوان یکی از کلانشهرهای صنعتی کشور، شهر اصفهان می‌تواند در مواجهه با مسایل شهری و زندگی ماشینی، مستعد بروز بی‌تفاوتی اجتماعی و گسترش فرهنگ فردگرایی باشد. حادثه اخیر اسیدپاشی‌های زنجیره‌ای^۱ به خانم‌های جوان در مهرماه ۱۳۹۳ در شهر اصفهان مثالی تأمل برانگیز از چگونگی بروز و گسترش یک مسأله اجتماعی در سطحی ملی و وارد آمدن صدمات سنگین به احساس امنیت روانی شهروندان در یک کلانشهر است. رواج شایعات متعدد در خصوص تعدد موارد وقوع این جرم و اعتراض‌های گوناگون به عملکرد نهادهای ذی‌ربط نشان می‌دهد که احساس امنیت روانی در شهر اصفهان تا حد قابل توجهی تضعیف شده به گونه‌ای که بسیاری از خانواده‌ها از تردد دختران خود در سطح شهر اکراه دارند و حتی الامکان از خروج آنها از منزل جلوگیری می‌کنند (خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۳). همچنین، وقوع مواردی موسوم به «اسیدپاشی تفریحی» که طی آن برخی افراد هنجارشکن و اخلاق‌گریز با پاشیدن آب به دختران جوان و ترساندن آنها از حمله اسیدی، به تفریح و خنده می‌پردازند، حکایت از آن دارد که معیارهای اخلاق مدنی در بین برخی شهروندان مسئولیت‌گریز در حال افول است، مطالعه متغیرهایی مانند بی‌تفاوتی اجتماعی در شهرهایی که شاهد وقوع چنین حوادثی هستند بسیار اهمیت دارد. اگر جامعه از سطح بالایی از

سرمایه اجتماعی برخوردار باشد می‌توان امیدوار بود که واکنش شهروندان در مواجهه با چنین جرایمی بسیار مسؤولانه‌تر و اخلاق‌گرایانه‌تر باشد، نه این که ترس از تباهی زندگی یک نفر، به عاملی برای تفریح و خنده دیگران تبدیل شود. از طرف دیگر، به عنوان یکی از فعال‌ترین اقشار جامعه، دانشجویان می‌توانند در این خصوص نقش فعالی بازی کنند زیرا دانشگاه یکی از مهم‌ترین نهادهای آموزشی هر کشور و محل تربیت نیروی انسانی کارآمد در راستای تحقق بخشیدن به اهداف توسعه محور جامعه و تقویت فرهنگ همکاری است. در واقع تأکید بر مسؤولیت‌پذیری اجتماعی و احتراز از بی‌تفاوتی در محیط‌هایی مانند دانشگاه باید مورد توجه قرار گیرد تا دانشجویان عهده‌دار نقش بی‌بدیلی در ایجاد تغییرات اجتماعی مثبت و ارتقا سلامت روانی جامعه شوند. بنابر آنچه گفته شد، این پژوهش به دنبال بررسی میزان بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان و شناسایی برخی عوامل مؤثر بر آن است.

پیشینه پژوهش

در مورد بی‌تفاوتی اجتماعی، کشورهای مختلف شاهد انجام پژوهش‌های مختلفی بوده‌اند. نخستین پژوهش‌ها در آمریکا و پس از توجه روان‌شناسان اجتماعی به رفتار منفعلانه مشاهده‌گران در موقعیت‌های اضطراری صورت گرفت (ارونسون، ۱۳۸۶). طبق نظر این روان‌شناسان، رفتار مردم در موقعیت‌های اضطراری گرایش به انفعال دارد زیرا هر کس دیگری را شریک در موقعیت و مسؤول اقدام می‌داند. بنابراین چه بسا در عمل هیچکس کاری نکند و ما شاهد بی‌تفاوت بودن افراد نسبت به موقعیت باشیم. اما بی‌تفاوتی اجتماعی از چشم‌اندازهای دیگری هم بررسی شده است. محسنی و صدقاتی‌فرد (۱۳۹۰) ضمن مرور ادبیات تحقیق در این حوزه، به ذکر مواردی چند از کشورهای مختلف می‌پردازند. برای مثال، گنس^۲ (۱۹۹۲)، به نقل از همان) به بررسی رابطه میان

^۱ خبرگزاری ایسنا، ۲۴ مهرماه ۱۳۹۳

^۲ Gans

تحلیل‌های دو متغیره بین جنسیت و بی‌تفاوتی اجتماعی تفاوت مشاهده شده، طوری که مردها بی‌تفاوتی اجتماعی بالاتری را نشان دادند. همچنین، بین قومیت و بی‌تفاوتی اجتماعی تفاوت مشاهده شده (قوم کرد دارای کمترین و قوم عرب بیشترین بی‌تفاوتی اجتماعی).

حمد الله نادری و همکاران (1388) در پژوهشی با عنوان "الگو سازی ساختاری رابطه بین بیگانگی و بی‌تفاوتی اجتماعی" با هدف بررسی رابطه بین بیگانگی اجتماعی و بی‌تفاوتی اجتماعی بوده که در بین دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه تبریز به انجام رسیده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد بیگانگی اجتماعی در جامعه مورد مطالعه چیزی نزدیک به متوسط این احساس در حالت کلی می‌باشد. همچنین، بی‌تفاوتی اجتماعی در سطح نزدیک به متوسط برآورد شد.

"بررسی بی‌تفاوتی و نوع دوستی در جامعه شهری ایران و عوامل مؤثر بر آن" عنوان تحقیقی است که توسط صمد کلانتری و همکاران (1386) انجام شده است. این پژوهش به روش پیمایش علی - مقایسه‌ای و طی دو مرحله انجام شده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد اولاً در مواجهه با حالت‌های اضطراری 75/3 درصد از شهروندان شیرازی نوع دوست و 24/7 درصد بی‌تفاوتند. به علاوه گروه نوع دوست در مقایسه با گروه بی‌تفاوت دارای همدلی بیشتر، مسؤولیت‌پذیری بیشتر و تحلیل هزینه - پاداش مادی کمتر است.

با توجه با آنچه گذشت، در پژوهش حاضر ضمن توجه به متغیرهای ملحوظ در تحقیقات قبلی، به دنبال بررسی وضعیت بی‌تفاوتی اجتماعی در جامعه آماری دانشجویان با متغیرهایی تا حدی متفاوت هستیم تا مشخص شود بی‌تفاوتی اجتماعی در بین بخشی از جامعه که تصور می‌شود نقش سرنوشت‌سازی در تحقق بخشیدن به توسعه ملی دارند از چه شرایطی برخوردار است و مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار بر آن کدامند. در این زمینه متغیر سرمایه اجتماعی به طور خاص

مشارکت سیاسی و بی‌تفاوتی پرداخته و با توجه به کاهش علاقه افراد به پیگیری مسایل سیاسی جامعه خود، بی‌تفاوتی را به عنوان مسأله‌ای مهم در این کشور معرفی کرده است. ون اسنپنبرگ و شیپرز¹ (1991)، به نقل از همان) نیز افزایش بی‌تفاوتی اجتماعی در هلند سال 1985 را ما به ازای اعتراضات سیاسی عظیم طبقاتی دانسته‌اند که به شدت از رکود اقتصادی ضربه خورده‌اند و به همین علت، الگویی را برای تبیین بی‌تفاوتی سیاسی در میان افراد طبقات پایین در اواسط دهه 1980 هلند طراحی کردند. در پژوهش دیگری که در کشور عربستان سعودی انجام شد، محقق مسأله بی‌تفاوتی عمومی را به عنوان مانعی در جهت برنامه‌های توسعه این کشور مورد تحلیل و تبیین قرار داد (المیزجایی²، 2001، به نقل از همان) در پژوهش دیگری با عنوان سنجش بی‌تفاوتی سیاسی مردم شهر پکن عوامل مؤثر و اثر متغیرهای گوناگون زمینه‌ای و مستقل مانند رضایت اجتماعی، احساس اثر بخشی، موقعیت - اجتماعی شغلی، وابستگی حزبی - سیاسی بر روی بی‌تفاوتی سیاسی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصله حاکی از وجود رابطه معنی‌دار میان این متغیرها بوده است (چن و زانگ³، 1995، به نقل از همان).

در کشور خودمان تعداد مطالعات مربوط به بی‌تفاوتی اجتماعی انگشت شمار است. خود محسنی و صداقتی فرد (1390) در تحقیقی با عنوان "پژوهشی درباره بی‌تفاوتی اجتماعی در ایران" که بر روی شهروندان تهرانی انجام شده به بررسی بی‌تفاوتی اجتماعی پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آنها بیانگر این است که سطح متوسط روبه بالایی از بی‌تفاوتی اجتماعی در شهروندان تهرانی وجود دارد. همچنین، میانگین میزان بی‌هنجاری، احساس محرومیت نسبی، فردگرایی، تحلیل هزینه - پاداش گویای بالاتر از حد متوسط بودن این عوامل و میانگین میزان اعتماد اجتماعی، اثر بخشی اجتماعی، رضایت اجتماعی و التزام مدنی در سطح پایین بوده است. در

¹ Van Snippenburg & Scheepers

² Al-Mizjaji

³ Chen & Zhong

مورد توجه است تا بی تفاوتی اجتماعی را زاویه‌ای نسبتاً متفاوت با تحقیقات قبلی و در جامعه آماری جدیدی بررسی کنیم.

مروری بر مباحث نظری

به عنوان یک متغیر سنجش پذیر، بی تفاوتی اجتماعی نخستین بار مورد توجه روان‌شناسان اجتماعی قرار گرفت (اروسون، ۱۳۸۶)، اما در تبیین بی تفاوتی اجتماعی به طور کلی که غالباً با تعبیر بیگانگی اجتماعی در نظر جامعه‌شناسان کلاسیک یاد شده، می‌توان به مباحث زیمیل در مورد زندگی شهری نوین، دورکیم در خصوص پدیدهٔ آنومی و ضعف هنجاری در جامعهٔ مدرن، تونیس و وبر در مورد گسترش کنش‌های مبتنی بر عقلانیت مدرن، مارکس در باب انزوای کارگران به علت خصلت تولید سرمایه‌داری و زنانیکی و تامس در بحث از نظریهٔ نظام گسیختگی اجتماعی اشاره کرد (محسنی و صدیقی‌فرد، ۱۳۹۰). با وجود این، نظریه پردازان معاصر در قالب نظریه‌هایی نسبتاً تجربی‌تر، عوامل مؤثر در بروز بی تفاوتی در جامعه را شناسایی کرده‌اند. نظریه پردازان یادگیری اجتماعی، نوع دوستی و بی تفاوتی را بر حسب یادگیری‌های گذشته افراد تبیین می‌کنند و توجه عمده آنان بر تأثیر الگو بر بروز نوع دوستی و بی تفاوتی است. به تعبیر دیگر رفتار کنونی، متأثر از تقویت‌های گذشته است. در هر موقعیتی، شخص رفتارهای معینی را می‌آموزد که بر اثر تکرار ممکن است به صورت عادت در آیند. وقتی شخص، دوباره در آن موقعیت قرار بگیرد سعی خواهد کرد همان رفتار عادت شده را تکرار کند (کریمی، ۱۳۸۱). از نگاه اندیشمندان نظریهٔ یادگیری اجتماعی^۱، نوع دوستی، ریشه در یادگیری گذشته دارد و فرآیندهای پاداش - تنبیه و نیز مشاهده الگو بر بروز رفتار نوع دوستانه تأثیر می‌گذارند (لیپا، ۱۹۹۴؛ به نقل از احمدی، ۱۳۸۸: ۸۷-۱۰۸). پژوهش برابیان و تست در مورد کمک رسانی به زنی که

اتومبیلش در جاده خراب شده بود، آزمایش راشتون و کمبل^۲ (۱۹۷۷) در مورد اهدای خون، و نیز بررسی بیمن^۳ و همکاران (۱۹۷۸) در زمینه کمک‌رسانی به فردی که در محل رفت و آمد دیگران بر روی زمین افتاده بود نشان می‌دهند که نوع دوستی و بی تفاوتی، ارتباط مستقیم و معناداری با مشاهده یا عدم مشاهده الگوهای نوع دوستی و بی تفاوتی دارند. لاتانه و دارلی^۴ (۱۹۷۰؛ به نقل از احمدی، ۱۳۸۸) با انجام یکسری آزمایش‌های متنوع و گسترده، نوع دوستی و بی تفاوتی را بر حسب یک فرآیند تصمیم‌گیری پنج مرحله‌ای تبیین می‌کنند. به زعم آنان، اولین مرحله درک موقعیت است؛ یعنی فرد ناظر باید متوجه شود که چیزی اتفاق افتاده است. دومین مرحله تفسیر موقعیت به صورت کمک خواهی است؛ یعنی باید موقعیت پیش آمده اضطراری بوده و کسی به کمک نیاز داشته باشد. سومین مرحله به عهده گرفتن مسؤلیت است یعنی فرد ناظر باید خود را مسؤل بداند و احساس مسؤلیت کند. چهارمین مرحله پیدا کردن راه کمک‌رسانی است که طی آن ناظر باید دانش، تجربه و مهارت‌های لازم را داشته باشد. پنجمین مرحله تصمیم‌گیری نهایی است که فرد ناظر به بررسی پیامدهای مداخله یا عدم مداخله می‌پردازد. به اعتقاد لاتانه و دارلی نوع دوستی یا بی تفاوتی وابسته به پاسخی است که ناظران به هر یک از این مراحل می‌دهند. اگر پاسخ ناظران در هر مرحله منفی باشد بی تفاوتی پدید می‌آید و فقط در صورتی که فرد ناظر به تمام مراحل جواب مثبت بدهد نوع دوستی شکل می‌گیرد. باتسون^۵ (۱۹۸۲؛ به نقل از احمدی، ۱۳۸۸)، نوع دوستی و بی تفاوتی را بر مبنای توانایی و میزان همدلی ناظران با فرد نیازمند تفسیر می‌کند. به زعم باتسون در هنگام مواجهه با حالت‌های اضطراری که طی آن کسی به کمک نیاز دارد اگر فرد ناظر بتواند با فرد نیازمند همدلی کند نسبت به او نوع دوستی خواهد کرد و اگر نتواند همدلی کند

² Rushton and Campbell

³ Beaman

⁴ Latane and Darley

⁵ Batson

¹ Social learning Theory

با بی‌تفاوتی از کنار صحنه خواهد گذشت مگر اینکه مطمئن شود در نتیجه نوع دوستی منفعتی به دست می‌آورد.

اندیشمندان حوزه جامعه‌شناسی شهری، نوع دوستی و بی‌تفاوتی را ناشی از ساختار شهری و ویژگی‌های محیطی آن می‌دانند. به عبارت دیگر، با افزایش جمعیت و پیچیده‌تر شدن روابط اجتماعی تمایل به مداخله در وضعیت‌های اضطراری و کمک‌رسانی و نوع دوستی کاهش یافته، تمایل به بی‌تفاوتی گسترش می‌یابد. پژوهش میلگرام در یکی از محله‌های معروف نیویورک (مانهاتان) در زمینه کمک‌رسانی به زن و مردی که دچار مشکل حادی شده بودند و نیز پژوهش مفصل آماتو در چندین شهر مختلف که جمعیت‌شان از ۱۰۰۰ نفر تا بیش از ۳۰۰۰۰ نفر متغیر بود و در هر یک از آنان پنج حالت اضطراری مختلف پدید آورده شده بود، نشان داد که با افزایش جمعیت و پیچیده‌تر شدن روابط اجتماعی تمایل به نوع دوستی کاهش یافته و بر میزان بی‌تفاوتی افزوده می‌شود (احمدی، ۱۳۸۸).

برخی نظریه‌پردازان در تبیین رفتارهای نوع‌دوستانه به نقش هنجارهای اجتماعی اشاره می‌کنند و معتقدند، رفتارهای نوع‌دوستانه، ریشه در میزان درونی‌سازی هنجارهای تعامل پایاپای^۱، برابری^۲ و مسؤولیت اجتماعی^۳ دارد (احمدی، ۱۳۸۸، به نقل از مایرز^۴، ۱۹۹۰). تعامل پایاپای یک هنجار اجتماعی و یک قاعده جهانی است که می‌تواند برانگیزاننده نوع دوستی باشد. بر اساس این هنجار، محبت را باید با محبت، باز پس داد. به تعبیر دیگر، باید به کسانی که به ما کمک کرده‌اند کمک کنیم و اگر می‌خواهیم دیگران به ما کمک کنند باید در حق آنها محبت کنیم. هنجار برابری، قاعده‌ای است که بر اساس آن باید در یک رابطه اجتماعی، معادل با آنچه هزینه کرده‌ایم منفعت کسب کنیم (احمدی، ۱۳۸۸، به نقل از ویگینز^۵، ۱۹۹۴). در قالب این هنجار، به کسانی که برای جامعه زحمت کشیده‌اند

اما منفعت مناسبی دریافت نکرده‌اند، کمک می‌کنیم و به کسانی که خودشان مسؤول گرفتاری خودشان هستند کمک نمی‌کنیم (احمدی، ۱۳۸۸، به نقل از مقدم، ۱۹۹۸). در حقیقت اینکه چرا افراد زیادی به گدایان، معتادان و الکلی‌ها کمک نمی‌کنند ریشه در همین قاعده دارد زیرا مردم معتقدند افراد مذکور خودشان مسؤول به وجود آمدن این مشکلات هستند. هنجار بعدی مسؤولیت اجتماعی نام دارد که در واقع یک اصل اخلاقی بنیادین است و بر اساس آن ما باید به افرادی که نیازمند هستند، مخصوصاً کسانی که به کمک ما وابسته‌اند، بدون هیچ چشم داشتی، کمک کنیم (احمدی، ۱۳۸۸، به نقل از بروکویتز^۶، ۱۹۷۲). این هنجار برخلاف دو قاعده قبلی که دربرگیرنده تحلیل هزینه - پاداش بودند، حکایت از نوع دوستی ناب و عدم خودخواهی دارد.

در چارچوب نظریه مبادله اجتماعی، هومنز رفتارهای اجتماعی را به عنوان یک تبادل دو طرفه بین افراد می‌داند که ممکن است نتیجه مثبت یا پاداش و یا نتیجه منفی به دنبال داشته باشند. او در این رابطه چند قضیه را از جمله قضیه موفقیت، انگیزه، ارزش، محرومیت-سیری و قضیه پرخاش-تأیید مطرح می‌کند (توسلی، ۱۳۸۸). طبق نظر هومنز، شرط احساس مسؤولیت افراد هر جامعه‌ای نسبت به جامعه و مشارکت در فعالیت‌های جمعی به میزان پاداشی بر می‌گردد که افراد از رفتار خود دریافت کرده باشند. اگر مشارکت و یا احساس مسؤولیت یک جانبه باشد و فقط از سوی افراد جامعه باشد و جامعه خود را مقید و ملزم به برآورده کردن خواسته و نیازهای مادی و معنوی افراد آن جامعه نکند مسلماً تمایل مردم هم برای انجام رفتارهای داوطلبانه کمتر شده و کم کم به خاموشی می‌گراید. بنابراین بی‌تفاوتی اجتماعی یک جاده یک طرفه نیست که ما از افراد جامعه انتظار مسؤولیت‌پذیری و درگیری در مسایل جامعه داشته باشیم. جامعه نیز باید به نوبه خود محرک لازم برای درگیر شدن افراد در رفتارهای نوع‌دوستانه را فراهم کند.

¹ reciprocity

² equity

³ Social responsibility

⁴ Myers

⁵ Wiggins

⁶ Berkowitz

اما استرلین^۲ (به نقل از مسعودنیا، ۱۳۸۰: ۱۶۰) تبیینی اقتصادی و جمعیت‌شناختی از بی‌تفاوتی ارائه کرده است. با توجه به عوامل اقتصادی، استرلین استدلال می‌کند که اعضای گروه‌های سنی بزرگ‌تر، از نظر اقتصادی رنج می‌بینند و همین آنها را نسبت به امور اجتماعی و سیاسی سرخورده و بی‌تفاوت می‌سازد. لذا وی معتقد است که تمایلات و روندها در ارتباط با بی‌تفاوتی سیاسی، تا اندازه‌ای تابعی از تغییرپذیری نسلی در زمینه بهزیستی و رفاه اقتصادی است. به همین شکل، ویلنسکی (به نقل از همان) در نظریه خود بر این اعتقاد است که بی‌تفاوتی ممکن است تابعی از فرایند سالخوردگی باشد. احساس بی‌قدرتی، عدم اثر بخشی یا عدم کارایی، مبنای نظریه‌های مبتنی بر "جامعه پذیرنده عدم اثربخشی" را تشکیل می‌دهند. در نظریه‌هایی از این دست، جریان اجتماعی شدن و تجارب تدریجی در جامعه، از جمله عوامل تأثیرگذاری قلمداد می‌شوند که موجب سرخوردگی و دل‌مردگی اجتماعی افراد هستند. هر قدر افراد جامعه سطح بالایی از احساس عدم اثر بخشی در فرایندهای اجتماعی - سیاسی را تجربه کنند، احتمال بیشتری برای بی‌تفاوتی اجتماعی و بیگانگی از مسایل اجتماعی وجود دارد.

مفهوم سرمایه در حوزه اقتصاد، روان‌شناسی، علوم سیاسی، فلسفه، جغرافیا و جامعه‌شناسی کاربرد میان رشته‌ای دارد. جامعه‌شناسان کلاسیک هم چون دورکیم، وبر، مید، زیمل و حتی هومنز از ابعاد متفاوت به موضوع ارتباط میان افراد و آثار حاصل از آن توجه داشته‌اند، اما برخی از صاحب نظران معاصر مانند کلمن، بوردیو، پاتنام و کلاوس افه به طور خاص، در طراحی چارچوب نظری و روش‌شناختی سرمایه اجتماعی سهم به سزایی داشته‌اند (عبداللهی و موسوی، ۱۳۸۶: ۱۱۹). از این رو، می‌توان گفت مفهوم سرمایه اجتماعی از دهه ۱۹۹۰ مورد توجه محافل دانشگاهی قرار گرفت (الوانی، ۱۳۷۸: ۲۹). خلاصه‌ای از نظرات هر یک از این اندیشمندان و نیز تعریف آنها از مفهوم سرمایه اجتماعی در جدول زیر آمده است.

لاولر و یون^۱ نیز از دو ایده اساسی در چارچوب مبادله اجتماعی که بر اهمیت تکرار مبادله متقابل دلالت می‌کند، یاد می‌کنند. قدرت ساختی، انگیزه‌هایی در کنشگران به وجود می‌آورد، بنابراین ارتباط مبادله‌ای به عنوان مجموعه‌ای از کنشهاست که بین کنشگران همسان در یک زمان به وجود می‌آید. تکرار مبادلات میان کنشگران، عوامل اجتماعی مانند تعهد اجتماعی، اعتماد بین اشخاص، توافق اجتماعی متقابل، احساس جمعی و وابستگی را به وجود می‌آورد، به علاوه ارتباط متقابل بر شکل‌گیری گروه و تعهد رفتاری اعضا مؤثر است؛ زیرا تکرار مبادلات یک فشار بیرونی روی مراحل تعهد ایجاد می‌کند (لاولر و یون، ۱۹۹۳، به نقل از سیدان و محمدی، ۱۳۸۸).

نظریه پردازان مبادله رعایت هنجارها و قواعد گروهی را برای به دست آوردن پاداش، تعهد می‌نامند. نظریه مبادله بر این فرض استوار است که افراد آرزوها و اهداف شخصی روشنی برای خود دارند. هر کس به چیزهایی خاص نیازمند است، اما برای همه افراد این نیازها مشترک نمی‌باشند. در این نظریه فرض می‌شود که اهداف و خواسته‌های شخصی و منحصر به فرد افراد، انگیزه‌های خودخواهانه‌ای در آنان به وجود می‌آورد که باعث پیدایش انگیزش در جهت دستیابی به کالاها، لذت و رضایت می‌گردد. این نظریه اعمال نوع‌دوستانه را با توجه به رضایت معنوی حاصل از این اعمال توضیح می‌دهد. اساس نظریه فوق بر این اصل استوار است که کنشگران در روابط تبادلی خود، منابعی را با یکدیگر مبادله می‌کنند که نتایج و پیامدهای ارزشمند این رابطه می‌تواند به شکل پولی، مادی و یا به شکل ناملموس حس خوشحالی و اعتماد به نفس تقویت شده در طرف مقابل ظاهر شود. در صورتی که نتایج مورد انتظار در روابط تبادلی به شکل مثبتی ظاهر شود باعث رضایت و تداوم رابطه تبادلی می‌شود در غیر این صورت، اگر رابطه تبادلی منفی باشد باعث انقطاع رابطه مبادله‌ای و نارضایتی افراد نسبت به آن می‌شود (مولم، ۱۹۹۲؛ به نقل از ایمان و مرادی، ۱۳۸۸: ۱۵۵-۱۷۴).

² Easterlin

¹ Lowler & Yoon

جدول ۱- عناصر محوری دیدگاه‌های نظری در مورد سرمایه اجتماعی

نام محقق	تعریف سرمایه اجتماعی	سطح تحلیل	هدف
بورديو	مجموعه منابع بالفعل و بالقوه‌ای که با عضویت در شبکه پایداری از روابط، در دسترس فرد قرار می‌گیرد و خدمات متقابل را میسر می‌سازد.	گروهی	سرمایه اقتصادی
کلمن	جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی که کنشگران از آنها به عنوان منبع برای رسیدن به منافعشان استفاده می‌کنند.	فردی/گروهی	سرمایه انسانی
پاتنام	اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که همکاری و مشارکت برای منافع متقابل را تسهیل می‌کند.	گروهی	توسعه سیاسی و دموکراسی
فوکویاما	اشتراک اعضای گروه در مجموعه‌ای از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی جافتاده	گروهی	توسعه اقتصادی
پکستن	روابط عینی میان افراد از یک طرف و پیوندهای ذهنی همان افراد از طرف دیگر	فردی/گروهی	-
تحلیل شبکه	سرمایه‌گذاری در روابط اجتماعی توسط افراد و دستیابی به پیوندهای اجتماعی مختلف که امکان دسترسی به منابع حمایتی و ایزاری متنوعی را فراهم می‌آورد.	فردی	منابع ایزاری و حمایتی متنوع

منبع: (لین، ۲۹:۱۹۹۹)

به طور کلی می‌توان گفت هر چه انسان‌ها مردمان بیشتری را بشناسند و هر چه با آنان وجه مشترک بیشتری داشته باشند، سرمایه اجتماعی افزون‌تری خواهند داشت، اما نوع و گستره این سرمایه از جامعه‌ای به جامعه دیگر متفاوت است. سرمایه اجتماعی در جوامع سنتی ماقبل مدرن، بیشتر جنبه درون گروهی همراه با اعتماد محدود و خاص داشته است که امروز آن را به نام سرمایه اجتماعی قدیم می‌شناسند. در جوامع مدرن با نوع دیگری از سرمایه اجتماعی سرو کار داریم که بیشتر جنبه بین گروهی توأم با اعتماد تعمیم یافته و عام دارد و از آن با عنوان سرمایه اجتماعی جدید نام می‌برند (عبداللهی و موسوی، ۱۳۸۶: ۱۹۶).

مدل نظری تحقیق

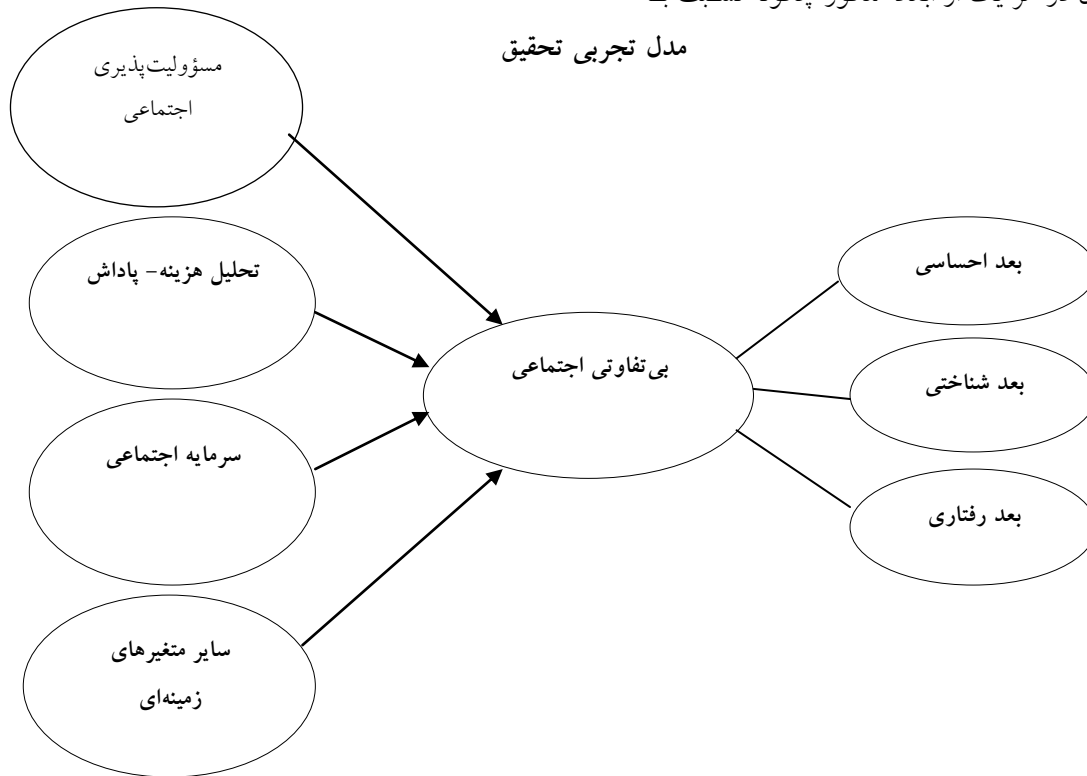
با توجه با آنچه در چارچوب نظری مطرح شد، در این پژوهش برای بررسی عوامل تأثیرگذار بر میزان بی‌تفاوتی اجتماعی از ترکیب سه نظریه: (۱) مبادله اجتماعی، (۲) مسئولیت‌پذیری اجتماعی و (۳) سرمایه اجتماعی استفاده شد. این نظریه‌ها به لحاظ پارادایم در سنت اثبات‌گرایی قرار می‌گیرند که با رویکرد کمی سعی در سنجش متغیرهای مذکور دارند. نظریه پردازان نظریه مبادله اجتماعی، معتقدند که

مبنای اعمال و رفتار انسان‌ها محاسبه سود و زیان و کسب سود و دوری از زیان است. در مورد بی‌تفاوتی هم اعتقاد این دیدگاه این است که افراد در هر موقعیتی به سرعت سود و زیان ناشی از انجام کار را محاسبه کرده و تصمیم به کاری می‌گیرند که بیشترین سود و کمترین زیان را داشته باشد. در موقعیت‌هایی که برای دیگران مشکلی پیش آمده باشد فرد به سرعت هزینه‌ها و پاداش‌های نوع دوستی و بی‌تفاوتی را بررسی کرده، در صورتی که هزینه کمک کردن پایین و هزینه کمک نکردن بالا باشد فرد ناظر اقدام به نوع دوستی خواهد کرد و در صورتی که هزینه کمک کردن بالا و هزینه کمک نکردن پایین باشد فرد ناظر با بی‌تفاوتی از کنار صحنه خواهد گذشت. در نظریه مسئولیت‌پذیری اجتماعی نیز، همان‌طور که آزمایش‌های پژوهشگران در مورد هنجارهای این نظریه نشان می‌دهد، به نظر می‌رسد هرچه درونی‌سازی هنجارهای تعامل پایاپای و برابری، که در ذات خود مستلزم نوعی تحلیل هزینه فایده نیز هستند، بیشتر و قوی‌تر باشد، تمایل به بی‌تفاوتی نیز بیشتر می‌شود و هرچه درونی‌سازی هنجار مسئولیت‌پذیری بیشتر و قوی‌تر باشد، تمایل به نوع دوستی و رفتارهای دگرخواهانه بیشتر می‌شود. در نهایت، متغیر سرمایه اجتماعی در این پژوهش مورد تأکید است و با توجه به اعتماد و روابط

هم‌نوعان خود واکنش نشان می‌دهند و چه نمره‌ای در خصوص بی تفاوتی اجتماعی به دست می‌آورند. در ادامه مدل تجربی تحقیق قابل مشاهده است.

مبتنی بر اعتماد، مشارکت گروهی، مشارکت در اجتماع محلی و روابط در شبکه‌های اجتماعی سنجیده می‌شود. در نهایت، متغیر وابسته تحقیق، یعنی بی تفاوتی اجتماعی در سه بعد رفتاری، شناختی و احساسی مد نظر قرار می‌گیرد تا مشخص شود پاسخگویان در هر یک از ابعاد مذکور چگونه نسبت به

است.

۷. میزان بی تفاوتی اجتماعی بر حسب رشته تحصیلی متفاوت است.

۸. میزان بی تفاوتی اجتماعی بر حسب مقطع تحصیلی متفاوت است.

روش‌شناسی

این پژوهش از نوع تحقیقات پیمایشی است که یکی از متداول‌ترین روش‌های تحقیق کمی در تحقیقات پنهانگر بوده و به لحاظ ماهیت کاربردی و به لحاظ زمانی مقطعی می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق کل دانشجویان دانشگاه اصفهان در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ بوده و برای نمونه‌گیری از روش تصادفی طبقه‌بندی شده استفاده گردید. بدین صورت که ابتدا

فرضیه‌های تحقیق

با توجه به مدل تجربی تحقیق و نیز اهمیت متغیرهای زمینه‌ای، فرضیه‌های زیر استخراج می‌گردد:

۱. بین متغیر سرمایه اجتماعی و بی تفاوتی اجتماعی رابطه وجود دارد.

۲. بین متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و بی تفاوتی اجتماعی رابطه وجود دارد.

۳. بین متغیر تحلیل هزینه- پاداش و بی تفاوتی اجتماعی رابطه وجود دارد.

۴. میزان بی تفاوتی اجتماعی بر حسب سن متفاوت است.

۵. میزان بی تفاوتی اجتماعی بر حسب جنسیت متفاوت است.

۶. میزان بی تفاوتی اجتماعی بر حسب وضعیت تأهل متفاوت

بود که ابتدا با استفاده از تجربیات تحقیقات پیشین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته بعدبندی و شاخص سازی شدند و پرسشنامه محقق ساخت طراحی شد. گویه‌های سنجش متغیرهای اصلی تحقیق بر اساس طیف لیکرت طراحی و از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف نمره‌دهی شدند. بعد از اتمام این مرحله، گویه‌های مذکور به نظر استادان و کارشناسان متخصص رسید تا دیدگاه‌های ایشان برای تعدیل و اصلاح گویه‌ها لحاظ شود و از این بابت اعتبار پرسشنامه محرز گردد. سپس پرسشنامه بین ۳۰ نفر از اعضای جامعه آماری توزیع و تکمیل گردید تا اندازه‌گیری میزان پایایی پرسشنامه نیز ممکن شود. در ادامه فرایند عملیاتی کردن متغیرها تشریح می‌شود.

سهم گروه‌های مختلف مانند رشته‌ها، مقاطع تحصیلی و جنسیت از جامعه آماری مشخص شد و به همان نسبت در نمونه به آنها سهم اختصاص داده شد. سپس به روش تصادفی از بین طبقات نمونه‌گیری صورت گرفت. (به علت تنوع زیاد رشته‌ها و گرایش‌های تحصیلی، رشته‌ها به پنج گروه کلی تقسیم شدند). حجم نمونه در این پژوهش، با استفاده از فرمول کوکران محاسبه شد و تعداد آن ۳۷۲ نفر به دست آمد. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS انجام شده است.

ابزار جمع‌آوری داده

در این پژوهش برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخت استفاده شد. فرایند طراحی پرسشنامه بدین صورت

جدول ۲- فرایند عملیاتی کردن متغیرهای تحقیق

متغیر	ابعاد	شاخص‌ها	تعداد گویه
مؤثریت پذیری اجتماعی	پذیرش پیامدهای رفتار خویش	پذیرش مجازات در صورت انجام خطا؛ تمایل به در معرض قضاوت دیگران قرار گرفتن؛ تمایل به جبران اشتباه و خطا؛ توانایی اعتراف به خطا و عذرخواهی	۴
		مورد اطمینان دیگران قرار داشتن؛ رازدار و امین دیگران بودن؛ مورد علاقه دیگران قرار داشتن.	۴
	قابل اعتماد بودن	علاقتمندی به سرنوشت و آینده جامعه؛ اهمیت قائل بودن نسبت به سرنوشت دیگران؛ رعایت قوانین و مقرارت جامعه؛ رعایت حق و حقوق دیگران.	۴
		تعهد اجتماعی	
تحلیل هزینه - پاداش مادی	اهمیت پول	تمایل به کسب پول؛ کسب موفقیت و پیشرفت با پول؛ محاسبه دقیق سود و ضرر؛ خطر نکردن در وضعیت‌های مبهم؛ دقت در خرج کردن پول؛ پرهیز از ضرر پولی.	۲
		حسابگری و عقلانیت	۴
	نفی ارزش‌های سنتی	عدم تمایل به کسب اجر و ثواب.	۲
سرمایه اجتماعی	اعتماد و روابط مبتنی بر اعتماد	صراحت و باز بودن: درخواست کمک؛ اعتماد: میزان اعتماد عمومی؛ تمایل به همکاری در فعالیت جمعی	۴
		مشارکت گروهی	حسن ظن: پس دادن امانت در موقع مقرر. عضویت یا همکاری در انجمن‌های داوطلبانه؛

۴	تلاش برای ایجاد انجمن‌های غیر دولتی؛ همکاری با نشریات و روزنامه‌ها. مشارکت در باشگاه‌ها و کلوب‌های محلی؛ مشارکت در گروه‌های دوستان و آشنایان؛ تلاش برای حل مشکلات دوستان؛ مشارکت در امور عمومی محله.	مشارکت در اجتماع محلی	بی تفاوتی اجتماعی
۴	میزان مبادله هدایا میان دوستان؛ کمک مالی به دوستان یا دریافت کمک از آنها؛ تنوع در عضویت گروه‌های مختلف در جامعه؛ شرکت در اردوهای علمی، تفریحی با دوستان.	روابط در شبکه‌های اجتماعی	
۵	حس دلسوزی هنگام گرفتاری دیگران داشتن؛ خود را جای دیگران گذاشتن و توانایی همدردی؛ همدردی کردن با افراد در هنگام مشکلاتشان؛ بیزاری از افراد بی تفاوت به مشکلات دیگران.	بعد احساسی	
۶	درگیری ذهنی داشتن برای مشکلات دیگران؛ کمک به دیگران در سختی را وظیفه دانستن؛ پشیمانی از کمک نکردن به افراد در سختی‌ها؛	بعد شناختی	
۷	کمک به فرد حادثه دیده؛ کمک به فرد مستمند؛ کمک به فرد در راه مانده؛ اهدای خون به بیمار نیازمند؛ اقدام برای مصالحه بین طرفین دعوا؛ زنگ زدن به پلیس هنگام مشاهده نزاع.	بعد رفتاری	

پایایی پرسشنامه

برای احراز پایایی، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که نتایج تحلیل نشان داد برخی گویه‌ها بهتر است حذف یا جایگزین شوند. سپس پرسشنامه اصلاح شده توسط ۳۰ نفر دیگر تکمیل شد و این بار داده‌ها حاکی از دقت قابل قبول پرسشنامه در اندازه‌گیری متغیرهای تحقیق بود.

یافته‌های پژوهش

الف) یافته‌های توصیفی

توزیع دانشجویان در پنج رشته کلی و به تفکیک زن و مرد در جدول زیر ملاحظه می‌شود. دانشجویان مرد در رشته‌های علوم انسانی ۱۵,۵ درصد از کل دانشجویان را تشکیل می‌دادند و دانشجویان زن در رشته‌های علوم انسانی ۲۷,۹ درصد از کل دانشجویان مورد مطالعه را تشکیل داده‌اند. به همین ترتیب تمام خانه‌های جدول زیر را می‌توان تفسیر کرد. همان‌طور که در نمودار مشخص شده است، بیشتر دانشجویان مطالعه شده، در رشته‌های علوم انسانی تحصیل می‌کنند و نسبت دانشجویان رشته‌های تربیت بدنی از همه گروه‌ها کمتر است. (البته این بدین خاطر است که تعداد رشته‌هایی که در گروه

جدول ۳- نتایج تحلیل گویه‌ها با ضریب آلفای کرونباخ

متغیر	ضریب
تحلیل هزینه پاداش	۰/۶۹۱
مسئولیت پذیری اجتماعی	۰/۶۱۱
بی تفاوتی اجتماعی	۰/۸۸۰
سرمایه اجتماعی	۰/۷۷۵

علوم انسانی ادغام کرده‌ایم بیشتر از سایر گروه‌ها بوده است) همچنین در نمودار زیر مشخص می‌شود که نسبت دانشجویان زن در رشته‌های علوم انسانی، علوم پایه و زبان‌های خارجی از تربیت بدنی نسبت دانشجویان مرد بیشتر است، ولی در رشته‌های فنی و مهندسی نسبت دانشجویان مرد بیشتر از زن است و در رشته‌های تربیت بدنی نسبت دانشجویان زن و مرد یکسان است.

جدول ۴- توزیع درصد فراوانی دانشجویان رشته‌های مختلف

رشته تحصیلی					
علوم انسانی	علوم پایه	فنی مهندسی	زبانهای خارجی	تربیت بدنی	درصد
۱۵/۵	۵/۹	۱۳/۷	۲/۴	۱/۸	مرد
۲۷/۹	۱۴/۷	۹/۴	۶/۴	۱/۸	زن

در جدول زیر تعداد دانشجویان رشته‌های مختلف به تفکیک مقاطع تحصیلی آورده شده است. مثلاً تعداد دانشجویان کارشناسی در رشته‌های زبان‌های خارجی ۲۱ نفر، در مقطع کارشناسی ارشد زبان‌های خارجی ۵ نفر بوده است.

جدول ۵- توزیع فراوانی دانشجویان مقاطع مختلف

رشته تحصیلی						جمع
علوم انسانی	علوم پایه	فنی مهندسی	زبان‌های خارجی	تربیت بدنی	جمع	
۸۸	۴۵	۵۷	۲۱	۸	۲۱۹	کارشناسی
۴۹	۲۲	۲۳	۷	۴	۱۰۵	کارشناسی ارشد
۲۵	۱۰	۶	۵	۲	۴۸	دکترای
۱۶۲	۷۷	۸۶	۳۳	۱۴	۳۷۲	جمع
۴۳/۵	۲۰/۷	۲۳/۱	۸/۹	۳/۸	۱۰۰	درصد

جدول ۶- میزان تحلیل هزینه- پاداش بین دانشجویان نمونه آماری

کمینه	بیشینه	میانگین	انحراف وایانس	ضریب چولگی	ضریب کشیدگی	تحلیل هزینه- پاداش
۱/۶۷	۵/۰۰	۳/۲۸	۰/۵۹	۰/۳۵	-۰/۱۹	-۰/۲۵

بررسی به عمل آمده بیانگر آن است که میانگین تحلیل هزینه - پاداش این افراد در یک مقیاس ۵ درجه‌ای ۳,۲۸ است؛ یعنی در حد بالای متوسط قرار دارد. متوسط پراکنندگی تحلیل هزینه پاداش دانشجویان از میانگین (انحراف معیار)

۰,۵۹۶ است. همچنین، کمترین میزان این متغیر در این نمونه ۱,۶۷ و بیشترین آن ۵ بوده است. ضریب چولگی (۰,۱۹۱-) نشان می‌دهد بیشتر افراد، در این متغیر بالاتر از میانگین قرار گرفته‌اند. ضریب کشیدگی منفی (۰,۲۵۹-) هم به این معنا است که شباهت نمونه مورد بررسی در این متغیر کمتر از حد نرمال است.

جدول ۷- میزان مسؤلیت‌پذیری اجتماعی بین دانشجویان

کمینه	بیشینه	میانگین	انحراف معیار	وایانس	ضریب چولگی	ضریب کشیدگی
۲,۵۴	۴,۹۲	۴,۱۱	۰,۴۷	۰,۱۶۶	-۰,۳۸۸	۰,۰۲۰

میانگین مسؤلیت‌پذیری اجتماعی در بین افراد مطالعه شده، از یک مقیاس ۵ درجه‌ای مقدار ۴,۱۱ بوده است که بیانگر مسؤلیت‌پذیری اجتماعی در حد زیاد است. کمترین مقدار ۲,۵۴ و بیشترین مقدار کسب شده در بین افراد در این متغیر ۴,۹۲ بوده است. متوسط انحراف از میانگین در این متغیر ۰,۴۷ بوده است. ضریب چولگی (۰,۳۸۸-) بوده است که نشان از وجود داده‌های پرت در سمت چپ میانگین (کمتر از میانگین) دارد؛ به عبارت دیگر بیشتر افراد در این متغیر، بالاتر از میانگین نمره گرفته‌اند. ضریب کشیدگی مثبت (۰,۰۲۰) نشان می‌دهد که شباهت این افراد در این متغیر اندکی بیشتر حد نرمال بوده است.

جدول ۸- میزان بی تفاوتی اجتماعی بین دانشجویان

کمینه	بیشینه	میانگین	انحراف معیار	وایانس	ضریب چولگی	ضریب کشیدگی
۱	۳,۲۹	۱,۹۳	۰,۴۸۹	۰,۲۴۰	۰,۲۴۲	-۰,۵۹۰

میانگین بی تفاوتی اجتماعی در بین افراد مطالعه شده، از یک مقیاس ۵ درجه‌ای مقدار ۱,۹۳ بوده است که بیانگر بی تفاوتی اجتماعی در حد پایین است. کمترین مقدار ۱ و بیشترین مقدار کسب شده در بین افراد در این متغیر ۳,۲۹ بوده است. متوسط انحراف از میانگین در این متغیر ۰,۴۸۹ بوده است. ضریب چولگی (۰,۲۴۲) بوده است که نشان از وجود داده‌های پرت در سمت راست میانگین (بیشتر از میانگین) دارد؛ به عبارت دیگر بیشتر افراد در این متغیر، کمتر از میانگین نمره گرفته‌اند. ضریب کشیدگی منفی (۰,۵۹۰-) نشان می‌دهد که شباهت این افراد در این متغیر کمتر حد نرمال بوده است.

جدول ۹- میزان سرمایه اجتماعی بین دانشجویان

کمینه	بیشینه	میانگین	انحراف معیار	وایانس	ضریب چولگی	ضریب کشیدگی
۱,۸۰	۴,۶۰	۳,۱۳۸	۰,۴۹۴	۰,۲۴۵	-۰,۱۲۹	۰,۱۵۳

بررسی به عمل آمده بیانگر آن است که میانگین سرمایه اجتماعی این افراد در یک مقیاس ۵ درجه‌ای ۳,۱۳۸ است؛ یعنی در حد بالای متوسط قرار دارد. متوسط پراکندگی سرمایه اجتماعی دانشجویان از میانگین (انحراف معیار) ۰,۴۹۴ است. همچنین، کمترین میزان این متغیر در این نمونه ۱,۸۰ و بیشترین آن ۴,۶۰ بوده است. ضریب چولگی (۰,۱۲۹-) نشان می‌دهد بیشتر افراد، در این متغیر بالاتر از میانگین قرار گرفته‌اند. ضریب کشیدگی مثبت (۰,۱۵۳) هم به این معنا است که شباهت نمونه مورد بررسی در این متغیر بیشتر از حد نرمال است.

ب) یافته‌های استنباطی

جدول ۱۰- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین سرمایه اجتماعی با میزان بی‌تفاوتی اجتماعی

بی‌تفاوتی اجتماعی / سرمایه اجتماعی	آزمون آماری
۰,۳۴۰**	ضریب همبستگی پیرسون
۰,۰۰۰	سطح معناداری
۳۷۲	تعداد معتبر

** با سطح معناداری کمتر از ۱ درصد

فرضیه ۲: به نظر می‌رسد بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و بی‌تفاوتی اجتماعی ارتباط معناداری وجود دارد. نتایج به دست آمده از انجام آزمون پیرسون بین دو متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و بی‌تفاوتی اجتماعی رابطه معناداری را نشان می‌دهد. در این باره ضریب همبستگی برابر با

جدول ۱۱- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی با میزان بی‌تفاوتی اجتماعی

بی‌تفاوتی اجتماعی / مسئولیت‌پذیری اجتماعی	آزمون آماری
۰,۶۲۴**	ضریب همبستگی پیرسون
۰,۰۰۰	سطح معناداری
۳۷۲	تعداد معتبر

** با سطح معناداری کمتر از ۱ درصد

فرضیه ۳: به نظر می‌رسد بین تحلیل هزینه-پاداش و بی‌تفاوتی اجتماعی ارتباط معنادار وجود دارد. نتایج به دست آمده از انجام آزمون پیرسون بین دو متغیر تحلیل هزینه-پاداش و بی‌تفاوتی اجتماعی رابطه معناداری را نشان می‌دهد. در این باره ضریب همبستگی برابر با

نتایج به دست آمده از انجام آزمون پیرسون بین دو متغیر تحلیل هزینه-پاداش و بی‌تفاوتی اجتماعی رابطه معناداری را

نتایج به دست آمده از انجام آزمون پیرسون بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و بی‌تفاوتی اجتماعی رابطه معناداری را نشان می‌دهد. در این باره ضریب همبستگی برابر با

دارند؛ یعنی اگر تحلیل هزینه-پاداش کاهش یابد بی تفاوتی اجتماعی نیز کاهش می یابد و اگر این یکی افزایش یابد آن دیگری نیز افزایش پیدا می کند.

نشان می دهد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰,۱۰۸ و سطح معناداری آن مطلوب می باشد ($\text{sig} = ۰,۰۳۷$). این نتایج نشان می دهد که این دو متغیر ارتباط مثبت اما ضعیفی با هم

جدول ۱۲- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین تحلیل هزینه- پاداش با میزان بی تفاوتی اجتماعی

بی تفاوتی اجتماعی / تحلیل هزینه پاداش	آزمون آماری
*۰,۱۰۸	ضریب همبستگی پیرسون
۰,۰۳۷	سطح معناداری
۳۷۲	تعداد معتبر

* با سطح معناداری کمتر از ۵ در صد

سن و بی تفاوتی اجتماعی رابطه معناداری را نشان نمی دهد. در این باره ضریب همبستگی برابر با ۰,۶۴- و سطح معناداری آن نامطلوب می باشد ($\text{sig} = ۰,۲۱۹$).

فرضیه ۴: به نظر می رسد میزان بی تفاوتی اجتماعی بر حسب سن متفاوت است. نتایج به دست آمده از انجام آزمون پیرسون بین دو متغیر

جدول ۱۳- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین سن با میزان بی تفاوتی اجتماعی

بی تفاوتی اجتماعی / سن پاسخگویان	آزمون آماری
*-۰,۶۴	ضریب همبستگی پیرسون
۰,۲۱۹	سطح معناداری
۳۷۲	تعداد معتبر

* با سطح معناداری کمتر از ۵ در صد

مطلوب می باشد. پس این فرضیه تأیید می گردد و می توان نتیجه گرفت که میزان بی تفاوتی اجتماعی و جنسیت با یکدیگر ارتباط معنادار دارند و به عبارت دیگر میانگین بیشتر بی تفاوتی اجتماعی در بین مردان در مقایسه با زنان معنادار است.

فرضیه ۵: به نظر می رسد میزان بی تفاوتی اجتماعی بر حسب جنسیت متفاوت است. بررسی های آماری نشان می دهد میزان بی تفاوتی مردان (با میانگین ۲,۰۱۶) و زنان (با میانگین ۱,۸۸) با یکدیگر تفاوت معنادار دارند. یافته های به دست آمده حاکی از آن است که آماره t برابر با ۲,۵۷۱ و سطح معناداری حاصل ۰,۰۱۱

جدول ۱۴- نتایج آزمون t دو نمونه مستقل پیرامون بی تفاوتی اجتماعی بر حسب جنسیت

جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	مقدار T	sig
مرد	۱۴۷	۲,۰۱۶	۰,۴۸۲	۲,۵۷۱	۰,۰۱۱
زن	۲۲۵	۱,۸۸	۰,۴۸۸		

بررسی های آماری نشان می دهد میزان بی تفاوتی افراد مجرد (با میانگین ۱,۹۷) و افراد متأهل (با میانگین ۱,۷۷) با

فرضیه ۶: به نظر می رسد میزان بی تفاوتی اجتماعی بر حسب وضعیت تأهل متفاوت است

می‌توان نتیجه گرفت که میزان بی‌تفاوتی اجتماعی و وضعیت تأهل با یکدیگر ارتباط معنادار دارند و میانگین بی‌تفاوتی اجتماعی در بین افراد مجرد بیشتر از افراد متأهل است.

یکدیگر تفاوت معنادار دارند. یافته‌های به‌دست آمده حاکی از آن است که آماره t برابر با ۲,۹۴۸ و سطح معناداری حاصل ۰,۰۰۳ مطلوب می‌باشد. پس این فرضیه تأیید می‌گردد و

جدول ۱۵- نتایج آزمون t دو نمونه مستقل پیرامون بی‌تفاوتی اجتماعی بر حسب وضعیت تأهل

sig	مقدار T	انحراف معیار	میانگین	تعداد	وضعیت تأهل
۰,۰۰۳	۲,۹۴۸	۰,۴۸۵	۱,۹۷	۳۰۶	بی‌تفاوتی مجرد
		۰,۴۸۰	۱,۷۷	۶۶	اجتماعی متأهل

می‌باشد. در این راستا آزمون تحلیل واریانس یک طرفه معنادار نشده است. چون مقدار آزمون F برابر با ۰,۶۴۳ و سطح معناداری برآورد شده قابل قبول نیست. ($\text{sig} = ۰,۶۳۲$). بنابراین می‌توان گفت بین رشته تحصیلی و بی‌تفاوتی اجتماعی ارتباط معناداری وجود ندارد و تفاوت‌های مشاهده شده ناشی از خطای نمونه‌گیری است.

فرضیه ۷: به نظر می‌رسد میزان بی‌تفاوتی اجتماعی بر حسب رشته تحصیلی متفاوت است.

نتایج بررسی‌های آماری بین دو متغیر رشته تحصیلی و بی‌تفاوتی اجتماعی، نشانگر آن است که میانگین نمره بی‌تفاوتی اجتماعی کسانی که رشته تحصیلی آنها علوم انسانی است ۱,۹۱، علوم پایه و زیست ۱,۹۴، فنی مهندسی ۱,۹۴، زبان‌های خارجی ۱,۹۳ و تربیت بدنی و علوم ورزشی ۲,۱۲

جدول ۱۶- نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه پیرامون بی‌تفاوتی اجتماعی و رشته تحصیلی

رشته	تعداد	میانگین	درجه آزادی	مقدار F	سطح معناداری
علوم انسانی	۱۶۲	۱,۹۱	۴	۰,۶۴۳	۰,۶۳۲
علوم پایه و زیست	۷۷	۱,۹۴			
فنی و مهندسی	۸۶	۱,۹۴			
زبان‌های خارجی	۳۳	۱,۹۳			
تربیت بدنی و علوم ورزشی	۱۴	۲,۱۲			

این راستا آزمون تحلیل واریانس یک طرفه معنادار نشده است. چون مقدار آزمون F برابر با ۰,۵۰۸ و سطح معناداری برآورد شده قابل قبول نیست. ($\text{sig} = ۰,۶۰۲$). بنابراین می‌توان گفت بین مقطع تحصیلی و بی‌تفاوتی اجتماعی ارتباط معناداری وجود ندارد.

فرضیه ۸: به نظر می‌رسد میزان بی‌تفاوتی اجتماعی بر حسب مقطع تحصیلی متفاوت است.

نتایج بررسی‌های آماری بین دو متغیر مقطع تحصیلی و بی‌تفاوتی اجتماعی، نشانگر آن است که میانگین نمره بی‌تفاوتی اجتماعی کسانی که مقطع تحصیلی آنها کارشناسی است ۱,۹۵، کارشناسی ارشد ۱,۹۲، دکترا ۱,۸۸ می‌باشد. در

جدول ۱۷- نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه پیرامون بی تفاوتی اجتماعی و مقطع تحصیلی

مقطع	تعداد	میانگین	درجه آزادی	مقدار F	سطح معناداری
کارشناسی	۲۱۹	۱,۹۵			
کارشناسی ارشد	۱۰۵	۱,۹۲	۲	۰,۵۰۸	۰,۶۰۲
دکترا	۴۸	۱,۸۸			

مدل رگرسیون چند متغیره

در بررسی روابط آماری فرضیات مختلف تحقیق، متغیرها به صورت دوجه دو مورد تحلیل قرار گرفتند. حال برای مطالعه تأثیر هم‌زمان متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته از تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. در این تحلیل از روش گام به گام (stepwise) کمک گرفته‌ایم. نتایج حاصل بیانگر آن است که از میان متغیرهای سن، مقطع تحصیلی، تحلیل هزینه - پاداش، مسؤولیت‌پذیری اجتماعی و سرمایه اجتماعی، فقط متغیرهای تحلیل هزینه - پاداش، مسؤولیت‌پذیری اجتماعی و سرمایه اجتماعی وارد معادله شده‌اند. در زیر به توصیف نتایج می‌پردازیم:

ضریب رگرسیون (b): نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که ضریب رگرسیون متغیر مسؤولیت‌پذیری اجتماعی برابر با $-۰,۶۹۲$ و متغیر سرمایه اجتماعی $-۰,۱۶۴$ و متغیر تحلیل هزینه - پاداش $۰,۰۸۶$ می‌باشد.

ضریب رگرسیون استاندارد شده (Beta): طبق یافته‌های حاصل، بتای متغیر مسؤولیت‌پذیری اجتماعی برابر با $-۰,۵۷۶$ و بتای متغیر سرمایه اجتماعی $-۰,۱۶۶$ و بتای متغیر تحلیل

هزینه - پاداش $۰,۱۰۴$ برآورد شده است.

ضریب تعیین (R^2): در این مطالعه ضریب تعیین برابر با $۰,۴۲۸$ گزارش شده است. این یافته بدین معناست که متغیرهای وارد شده به معادله توانسته‌اند ۴۲ درصد از واریانس تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تبیین نمایند.

ضریب تعیین تعدیل یافته ($R^2 Ad$): این ضریب مربع همبستگی تعدیل شده را نشان می‌دهد که در این تحقیق برابر با $۰,۴۲۳$ می‌باشد. این معیار نسبت به R^2 حقیقی ترست زیرا الزاماً با افزایش تعداد متغیرهای مستقل افزایش نمی‌یابد، درحالی‌که مقدار R^2 تابع تعداد متغیرهای مستقل است.

متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیون از طریق روش گام به گام عبارتند از:

متغیر مسؤولیت‌پذیری اجتماعی

متغیر سرمایه اجتماعی

متغیر تحلیل هزینه - پاداش

متغیرهای بیرون مانده از معادله رگرسیونی عبارتند از:

متغیر سن

متغیر مقطع تحصیلی

جدول ۱۸- نتایج آزمون تحلیل رگرسیون درباره عوامل موثر بر بی تفاوتی اجتماعی

نام متغیر	R	R^2	$R^2 Ad$	F	Sig ANOVA
متغیرهای مستقل	۰,۶۵۴	۰,۴۲۸	۰,۴۲۳	۹۱,۶۰۳	۰,۰۰۰

جدول ۱۹- ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون درباره عوامل موثر بر بی تفاوتی اجتماعی

نام متغیر	Beta	ضریب B	Sig
متغیر مسؤولیت‌پذیری اجتماعی	$-۰,۵۷۶$	$-۰,۶۹۲$	۰,۰۰۰
متغیر سرمایه اجتماعی	$-۰,۱۶۶$	$-۰,۱۶۴$	۰,۰۰۰
متغیر تحلیل هزینه - پاداش	۰,۱۰۴	۰,۰۸۶	۰,۰۰۸

متغیرها بر متغیر وابسته پی برد.

نتیجه‌گیری

بی‌تفاوتی اجتماعی یکی از عوارض زندگی مدرن شهری و عامل تهدید کننده انسجام اجتماعی است. هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان و همچنین بررسی ارتباط آن با سه متغیر سرمایه اجتماعی، مسؤولیت‌پذیری اجتماعی و تحلیل هزینه-پاداش بود. یافته‌های پژوهش حاکی از پایین بودن میزان بی‌تفاوتی اجتماعی در این جامعه آماری است که در کوتاه مدت تهدیدی را متوجه جامعه نمی‌کند، اما به معنای غفلت از موضوع و نادیده انگاشتن آن نیست.

ارتباط بین سرمایه اجتماعی و بی‌تفاوتی اجتماعی با ضریب همبستگی $0.34-$ حاکی از معناداری و معکوس بودن رابطه است. سرمایه اجتماعی می‌تواند تأثیر بازدارندگی بر بی‌تفاوتی اجتماعی داشته باشد. در واقع، در بسیاری از تحقیقات به اثبات رسیده که سرمایه اجتماعی اثرات مثبتی بر اجتماع داشته و از بسیاری از مسائل اجتماعی پیشگیری می‌کند. آنچه از نتایج این پژوهش دریافت می‌شود، همخوان با دیگر پژوهش‌ها حاکی از تأثیر مثبت سرمایه اجتماعی در تقویت و تحکیم ارتباطات اجتماعی است. همچنین، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که هرچه مسؤولیت‌پذیری اجتماعی بیشتر شود از میزان بی‌تفاوتی اجتماعی کاسته می‌شود. ضریب همبستگی $0.62-$ حاکی از قوی بودن این رابطه است و توجه ما را به اهمیت این متغیر در تأثیرگذاری بر میزان بی‌تفاوتی اجتماعی بیش از پیش معطوف می‌کند. با توجه به اینکه این پژوهش به طور خاص روی گروهی از جوانان که پتانسیل بالایی برای نقش آفرینی در جامعه دارند انجام گرفت، توجه به نقش جوانان در ارتقای سلامت جامعه و بهبود روابط اجتماعی برجسته می‌شود. جوانان جمعیت وسیعی را تشکیل می‌دهند و برنامه‌ریزی و بسترسازی فرهنگی برای آنها می‌تواند به بهبود زندگی در کل جامعه کمک شایانی بکند. از

با توجه به نتایج حاصل می‌توان معادلات رگرسیونی

استاندارد و غیراستاندارد را چنین نوشت:

● معادله رگرسیون غیراستاندارد چنین است:

$$Y' = a + b_1X_1 + b_2X_2 + \dots + b_kX_k$$

(تحلیل هزینه-پاداش) $(0,086)$ + (سرمایه اجتماعی) $50,019+$ $(-0,164)$ + (مسؤولیت‌پذیری اجتماعی) $(-0,692)$ = بی‌تفاوتی اجتماعی

تفسیر این معادله بدین معناست که با افزایش هر واحد متغیر مستقل، نمره متغیر وابسته به اندازه چند واحد ضریب رگرسیون (b) تغییر می‌کند. پس می‌توان گفت با هر واحد افزایش در مسؤولیت‌پذیری اجتماعی، شاهد کاهش مقداری برابر با $0,692$ واحد در بی‌تفاوتی اجتماعی هستیم. یا با افزایش هر واحد در سرمایه اجتماعی، بی‌تفاوتی اجتماعی $0,164$ واحد کاهش خواهد یافت. در مقابل با هر واحد افزایش در تحلیل هزینه-پاداش، بی‌تفاوتی اجتماعی $0,086$ واحد کاهش خواهد داشت.

معادله رگرسیون استاندارد نیز به این صورت نوشته

می‌شود:

$$zY' = B_1Z_1 + B_2Z_2 + \dots + B_kZ_k$$

(تحلیل هزینه-پاداش) $(0,104)$ + (سرمایه اجتماعی) $(-0,166)$ + (مسؤولیت‌پذیری اجتماعی) $(-0,576)$ = بی‌تفاوتی اجتماعی

ارقام مندرج در معادله به این معناست که با افزایش یک واحد انحراف استاندارد مسؤولیت‌پذیری اجتماعی، میزان بی‌تفاوتی اجتماعی دانشجویان به اندازه $0,576$ واحد کاهش می‌یابد و به ازای هر واحد افزایش در انحراف استاندارد سرمایه اجتماعی، $0,166$ واحد کاهش در انحراف استاندارد بی‌تفاوتی اجتماعی را شاهد خواهیم بود. در مقابل با افزایش یک واحد در انحراف استاندارد تحلیل هزینه-پاداش، شاهد $0,104$ واحد افزایش در انحراف استاندارد در بی‌تفاوتی اجتماعی خواهیم بود. در این معادله به خاطر این که ضرایب استاندارد شده‌اند، به خوبی می‌توان به نسبت تأثیر هر یک از

این گروه‌های سنی با اختلاف بیشتری مورد مطالعه قرار گیرند، نتایج مطالعه اسمیت تأیید شود. پژوهش‌های آینده می‌توانند این مطلب را مد نظر قرار دهند. در پژوهش حاضر جنسیت نیز بر بروز بی‌تفاوتی تأثیر دارد. تحقیقات ایگلی و کوالی^۱ (۱۹۸۶؛ به نقل از احمدی، ۱۳۸۸) بیانگر آن است که در هنگام وقوع حالت‌های اضطراری مردان بی‌تفاوتی کمتری نسبت به زنان نشان می‌دهند، اما بر اساس مطالعات ون لنگ و همکاران^۲ (۱۹۹۷) این لزوماً به معنای نوع‌دوست‌تر بودن مردان نیست. یافته پژوهش حاضر که طی آن میزان بی‌تفاوتی اجتماعی بین دو جنس برابر نبود با پژوهش فوق انطباق دارد و نتایج آن را تأیید می‌کند. وضعیت تأهل نیز به عنوان یکی دیگر از متغیرهای زمینه‌ای، بر میزان بی‌تفاوتی اجتماعی تأثیرگذار است. این یافته با نتایج پژوهش اسمیت (۲۰۰۵؛ به نقل از احمدی، ۱۳۸۸) که نشان می‌دهد بی‌تفاوتی اجتماعی در بین افراد متأهل کمتر از افراد مجرد است تطابق دارد. در توجیه این یافته، شاید بتوان ادعا کرد که قرار گرفتن در پیوند زناشویی و ایفای نقش‌های خانوادگی، التزام اخلاقی و عملی بیشتری را برای زندگی اجتماعی در پی دارد و افراد متأهل را در مقایسه با افراد مجرد از حساسیت‌پذیری بیشتری نسبت به محیط پیرامون و افراد آن برخوردار می‌کند. بررسی دقیق‌تر این فرضیه نیازمند تحقیقات بیشتر است که می‌تواند به عنوان یک پیشنهاد علمی مطرح شود. در نهایت، میزان بی‌تفاوتی اجتماعی بر حسب متغیرهای مقطع و رشته تحصیلی تغییر معناداری نداشت که بررسی دقیق‌تر علل آن موکول به تحقیقات آینده است.

محدودیت پژوهش

- مهم‌ترین محدودیت حساس بودن سنجش بی‌تفاوتی اجتماعی است. چند بعدی بودن آن نیز موجب پیچیدگی بیشتر می‌شود. لذا در ارائه هرگونه حکم قطعی درباره میزان

این رویت تقویت مسؤلیت‌پذیری اجتماعی جوانان و ایجاد انگیزه در آنها برای مشارکت اجتماعی مؤثر، به استحکام و رشد ارزش‌ها، اصول و تعهدات در جامعه کمک کرده، فرایند توسعه کشور را بیمه می‌کند و برای خود جوانان نیز حامل خیر و برکت است. توجه به کار و خدمات داوطلبانه اجتماعی، از جمله فضا سازی برای مشارکت فعالانه در سازمان‌های مردم نهاد (NGO) در عین تکریم مردم و رعایت ضوابط و مقررات نه تنها سرمایه اجتماعی را ارتقا می‌بخشد، بلکه می‌تواند به جوانان آموزش دهد که باید مسؤلیت‌پذیری خود را در جامعه به نمایش بگذارند و نشان دهند که به سرنوشت خود و دیگران علاقمند هستند.

اما بررسی ارتباط بین متغیر تحلیل هزینه - پاداش و بی‌تفاوتی اجتماعی ما را به این نتیجه می‌رساند که یک ارتباط معکوس ضعیف اما معنادار بین این دو متغیر وجود دارد. بر اساس نتیجه‌گیری‌های نظریه‌پردازان نظریه مبادله اجتماعی، چون در فرایند نوع‌دوستی به خصوص در حالت‌هایی که ناظر با نیازمند تنهاست، منفعت ملموسی وجود ندارد و حتی هزینه‌هایی نیز ممکن است بر فرد ناظر تحمیل شود، افرادی که بیشتر بر مبنای تحلیل هزینه - پاداش مادی عمل می‌کنند کمتر تمایل به نوع‌دوستی دارند و بنابراین بی‌تفاوتی اجتماعی بیشتری از خود نشان می‌دهند. طبق نظریه مبادله اجتماعی، که مدعی ارتباط قوی بین حسابگری (تحلیل هزینه - پاداش) و بی‌تفاوتی اجتماعی است، رابطه معناداری بین این دو متغیر یافت شد.

در خصوص سایر فرضیه‌های پژوهش، بررسی ارتباط بین متغیرهای فردی و جمعیت‌شناختی با متغیر بی‌تفاوتی اجتماعی نشان می‌دهد که سن افراد تأثیری بر بی‌تفاوتی اجتماعی ندارد. این یافته با نتایج پژوهش اسمیت (۲۰۰۵؛ به نقل از احمدی، ۱۳۸۸) که می‌گوید با افزایش سن، تمایل به بی‌تفاوتی افزایش می‌یابد همخوانی ندارد. البته باید توجه داشت که در پژوهش حاضر تفاوت‌های سنی افراد مورد مطالعه از نوسان زیادی برخوردار نیست و چه بسا اگر

¹ Eagly and Crowley

² Van Lange, et al.

نحوه سنجش بی‌تفاوتی اجتماعی باید با احتیاط عمل کرد.

منابع

- احمدی، سیروس. (۱۳۸۸). «بررسی نوع دوستی در روابط روزمره اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن»، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره دهم، ش ۲، صص ۸۷-۱۰۸.
- ارونسون، الیوت. (۱۳۸۶). *روان‌شناسی اجتماعی*، ترجمه: حسین شکرکن، تهران: انتشارات رشد، چاپ سوم.
- الوانی، مهدی. (۱۳۸۰). «نقش مدیریت در ایجاد و توسعه سرمایه اجتماعی»، مجله تدبیر، ش ۱۰۰، ص ۲۹-۳۲.
- ایسنا. (۱۳۹۳). «جزییات اسیدپاشی‌های اخیر به زنان اصفهانی» پنجشنبه ۲۴ مهرماه. برگرفته از لینک: <http://www.isna.ir>
- ایمان، محمد تقی و مرادی، گلمراد. (۱۳۸۸). «بررسی رابطه بین رضایت اجتماعی و هویت ملی با تعهد اجتماعی جوانان شیراز»، *جامعه‌شناسی کاربردی*، سال بیستم، ش ۳۳ (۲)، صص ۱۵۵-۱۷۴.
- توسلی، غلامعباس. (۱۳۸۸). *نظریه‌های جامعه‌شناسی*، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت). مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی. چاپ پانزدهم.
- سیدان، فریبا و محمدی، خدیجه. (۱۳۸۸). «عوامل مؤثر بر میزان تعهد اجتماعی در زنان و مردان شاغل»، *خردنامه همشهری*، ش ۳۹، ص ۳.
- عبداللهی، محمد و میرطاهر، موسوی. (۱۳۸۶). «سرمایه اجتماعی در ایران وضعیت موجود دورنمای آینده و امکان‌شناسی گذار»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، ش ۲۵، صص ۱۹۵-۲۳۳.
- کریمی، یوسف. (۱۳۸۱). *روان‌شناسی اجتماعی*، تهران: انتشارات ارسباران.
- کلانتری، صمد؛ ادیبی، مهدی؛ ربانی، رسول و سیروس احمدی. (۱۳۸۶). «بررسی بی‌تفاوتی و نوع دوستی در جامعه شهری ایران و عوامل مؤثر بر آن»، *دانشور رفتار (دو ماهنامه دانشگاه شاهد)*، دوره چهاردهم، ش ۲۲، صص ۲۷-۳۵.
- کلمن، جیمز. (۱۳۷۷). *بنیادهای نظریه اجتماعی*، ترجمه: منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- مسعودنیا، ابراهیم. (۱۳۸۰). «تبیین جامعه‌شناختی بی‌تفاوتی شهروندان در حیات اجتماعی و سیاسی»، *اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، ش ۱۶۷-۱۶۸، صص ۱۵۲-۱۶۵.
- محسنی، علیرضا و مجتبی صدراقتی‌فرد. (۱۳۹۰). «پژوهشی درباره بی‌تفاوتی اجتماعی در ایران، مورد پژوهش: شهروندان تهرانی»، *جامعه‌شناسی کاربردی دانشگاه اصفهان*، دوره ۲۲، ش ۳، صص ۱-۲۲.
- نادری، حمد الله، بنی‌فاطمه، حسین و محمد حریری اکبری. (۱۳۸۸). «الگو سازی ساختاری رابطه بین بیگانگی و بی‌تفاوتی اجتماعی»، *مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد*، ش ۶ (۲)، صص ۲۹-۵۹.
- Beaman, A. L. Barnes, P. J. Klentz, B. & McQuirk, B. (1978) "Increasing Helping Rates Through Information Dissemination: Teaching Pays". *Personality and Social Psychology Bulletin*, vol. 4, p 406-411.
- Lin, Nan. (1999) *Building a Network Theory of Social Capital*, United Kingdom, Duke University.
- Rushton, P.J. and Campbell, A.C. (1977) "Modeling, Vicarious Reinforcement and Extraversion on Blood Donating in Adults: Immediate and Long-Term Effects". *European Journal of Social Psychology*, vol. 7, No. 3, p 297-306.
- Van Lange, P.A. et al. (1997) "Development of Prosocial, Individualistic, and Competitive Orientations: Theory and Preliminary Evidence." *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 73, No. 4, p 733-746.

A Study of Social Apathy among Students (The Case of the University of Isfahan)

Haraman Ghasizadeh

M.A. in Sociology, University of Isfahan, Iran

Masoud Kianpour*

Assistant Professor, Department of Sociology, University of Isfahan, Iran

* Corresponding author, e-mail: m.kianpour@ltr.ui.ac.ir

Introduction

Social apathy is one of the most unpleasant elements of the modern culture which is defined by an overemphasis on personal preferences and individualistic interests in contemporary urban life and imposes itself as an obstacle in the process of creation and provision of positive social relationships. It also decrease citizens' participation in social affairs, leading to weakness or even blockage of national development. Also, it is considered as absence or suppression of passion, emotion, or excitement. It is therefore creates a negative connotation by which not only is one absent of their own life's situations, but they care even less about the situations of others - even if they can do something about it. Social apathy is a desensitization of humane involvement where society is concerned. Sociologists name factors such as the growth of industry and technology, development of social relationships, rapid growth of the population, fast movements of the population, development of urban culture, closeness of different cultures and subcultures, rationalization of human behavior, the rigid logic of calculation, individualism, weakness of religious institutions and beliefs, secularism, and destruction of collective and local identities as factors contributing to the increase of this problem and believe that contemporary societies experience a period of crisis in human relations. In their view, in the same way that wide citizens' participation in various spheres of social life is an important prerequisite for social, economic, and political development, so is their lack of participation an important factor in staying undeveloped and stagnated. The promise of sociology is to study and explore social problems and issues, providing therefore solutions to get rid of them. Hence in this paper we intend to study social apathy in Isfahan city as the second largest metropolitan city in Iran and among university students, whose participation and responsibility is important in the process of social, sustainable development. Thus the key question is how this variable is rated among university students and what important factors may influence it?

Material and Methods

This is a quantitative study based on a survey of measuring the amount of social apathy among university students in Isfahan in the year 2013. It also examines the relationship between social apathy as a dependent variable with such independent variables as social capital, cost and benefit analysis, social responsibility, and background characteristics. Sample size includes 372 individuals, who were selected by means of multi-stage random sampling method, on the basis of such characteristics as field of study, age and gender and using Cochran formula. The collected data was analyzed using SPSS. The research instrument is a researcher-made questionnaire, designed by a combination of different questions on a 5-level Likert scale. In order to obtain face validity, feedback from experts were used and for reliability, Cronbach's Alpha coefficient was tested, which was above the minimum

acceptable level (0.7) for all sub-scales.

Discussion of Results and Conclusions

The results of the study indicate that the rate of social apathy is not high among students. This finding, however, does not mean that we can easily forget about apathy and do not think of various ways to increase social capital and trust. After testing research hypotheses, it became apparent that the relationship between social capital and social apathy is significantly reverse ($r = -0.34$), meaning that the more social capital, the less social apathy. Likewise, social responsibility appears to be in a reverse and meaningful relationship with social apathy. In conclusion, it should be emphasized that in every society where people feel socially committed, it is less likely that we come across such undesirable social problems as apathy, because people feel about each other and are not too much

selfish. Policy makers and social scientists alike should be more sensitive to these issues and think of ways to increase people's sense of belonging to, and participation in society's affairs.

Keywords: Social Apathy, Social Capital, University Students, Social Psychology.

References

- Abdollahi, M. and Mosavi, M. (2007) "Social Capital in Iran: Present Situation and Future Perspective and the Possibility of Passing," *Journal of Welfare*, No. 25, p 195-233.
- Ahmadi, S. (2009) "A Study of Altruism in Everyday Relationships of Iran and Its Related Factors," *Iranian Journal of Sociology*, No. 10 (2), p 78-108.
- Alvani, M. (2001) "The Role of Management in Creation and Expansion of Social Capital," *Journal of Tadbir*, No. 100, p 29-32.
- Aronson, E. (2007) *Social Psychology*. Trans. By H. Shokrkon, Tehran: Roshd Publication.
- Beaman, A. et al. (1978) "Increasing helping rates through information dissemination: Teaching pays". *Personality and Social Psychology Bulletin*, No. 4, p 406-411.
- Coleman, J. (1998) *Foundations of Social Theory*. Trans. by Manochehr Sabouri, Tehran: Ney Publication.
- Iman, M. and Moradi, G. (2009) "A Study of the Relationship between Social Satisfaction and National Identity with youth Commitment in Shiraz." *Journal of Applied Sociology*, No. 33 (2), p 155-174.
- ISNA (2014) "Details of Acid Attacks to Isfahani Women," Retrieved from: <http://www.isna.ir>
- Karimi Y. (2000) *Social Psychology*, Tehran: Arasbaran Publication.
- Kalantari, S. et al. (2007) "A Study of Altruism and Apathy in Urban Society of Iran and Its Effective Factors." *Bimonthly of Shahed University*, No. 14 (22), p 27-35.
- Lin, N. (1999) *Building a Network Theory of Social Capital*, UK: Duke University Press.
- Masoudnia, E. (2001) "Sociological Explanation of Social Apathy among Citizens in Social and Political Life", *Political and Economic Information*. No. 168-167, p 152-165.
- Mohseni, A. and Sedaghtifard, M. (2011) "A Study of Social Apathy in Iran: the Case of Tehrani Citizens," *Journal of Applied Sociology*, No. 22 (3), p 1-22.
- Naderi, H. et al. (2008) "Structural Patterning of the Relationship between Social Alienation and Social Apathy". *Journal of Social Sciences at Ferdowsi University of Mashhad*, No. 6 (2), p 29-59.
- Rushton, P.J. and Campbell, A.C. (1977) "Modeling, Vicarious Reinforcement and Extraversion on Blood Donating in Adults: Immediate and Long-Term Effects". *European Journal of Social Psychology*, Vol. 7, No. 3, p 297-306.
- Seyedan, F. and Mohamadi, K. (2010) "Factors Influencing Social Commitment in Working Men and Women". *Hamshahri*, No. 39.
- Tavassoli, G. (2010) *Sociological Theories*, Tehran: Samt Publication.
- Van Lange, P.A. et al. (1997) "Development of Prosocial, Individualistic, and Competitive Orientations: Theory and Preliminary Evidence." *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 73, No. 4: 733-746.